

Національна музична академія України ім. П. І. Чайковського

На правах рукопису

КОПОТЬ ІРИНА ЄВГЕНІВНА

**ОПЕРНА ТВОРЧІСТЬ Г. Ф. ГЕНДЕЛЯ
В КОНТЕКСТІ ІДЕЙ
ЄВРОПЕЙСЬКОГО ПРОСВІТНИЦТВА**

17.00.03 - Музичне мистецтво

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата
мистецтвознавства

І. Копоть -

КИЇВ - 1996

ЦЗ13 (4г) 45-8

АВ 34.435

48

ЛНБ України ім.В.Стефаніка

00761811 (O)

Дисертацією є рукопис.
Дослідження виконане
Національної музичної академії України ім. П. І. Чайковського.

Науковий консультант

- доктор мистецтвознавства,
професор
ЧЕРКАШИНА Марина Романівна.

Офіційні опоненти

- доктор мистецтвознавства,
професор
ШАМАЄВА Кіра Іванівна,
- кандидат мистецтвознавства
ДРАЧ Ірина Степанівна.

Провідний заклад

- Одеська державна консерваторія
ім. А. Нежданової.

Захист дисертації відбудеться 26 квітня о 15 год.
30 хв. на засіданні вченої ради Д 50.27.01 по
захисту дисертацій на здобуття наукового ступеня
доктора наук у Національній музичній академії
України ім. П. І. Чайковського за адресою: 252001,
Київ, вул. Городецького, 1/3, 2-й поверх, ауд. 36.

З дисертацією можна ознайомитися у бібліотеці
Національної музичної академії України ім. П. І.
Чайковського.

Автореферат розіслано 25 березня 1996 року.

Вчений секретар спеціалізованої ради,
кандидат мистецтвознавства,
доцент

І.М. КОХАНИК

ЛНБ України ім. В. Стефаніка

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність дослідження. Мистецтво завжди тією чи іншою мірою віддзеркалює світсприйняття епохи, в яку воно створено. Оперне мистецтво Г. Ф. Генделя - яскраве тому підтвердження. Відомо, що опера і ораторія - головні сфери творчості композитора. Однак, якщо ораторіальна творчість майстра ще за його життя стала своєрідним еталоном ораторіального мистецтва, то навколо опер Генделя ще й досі точаться дискусії. Західноєвропейське генделезнавство - вельми розгалужена наука, яка репрезентує ретельно зібрані й систематизовані джерелознавчі, довідкові, графологічні, бібліографічні матеріали, а також розвідки, статті, монографії вчених різних країн. Проте оперна творчість композитора вважається ще не до кінця дослідженою. У вітчизняному ж музикознавстві оперна спадщина Генделя майже зовсім не вивчалася, хоча вона є надзвичайно важливою складовою частиною не тільки творчості композитора і історії опери, але й культури епохи Просвітництва в цілому. Нині, коли інтерес до музики минулих епох зростає не тільки у науковців, але й у виконавців, дослідження творчості одного з велетнів світової музики вбачається актуальним як для музичної науки, так і для практики вітчизняного оперного театру.

Мета дослідження. В даній роботі оперна творчість Генделя вивчається у контексті естетичних ідей епохи Просвітництва. Як відомо, центром просвітницької філософії та естетики була проблема особистості-громадянина. З цієї точки зору розглядалися основні естетичні поняття: прекрасне, високе, гармонія, грація, смак; проблеми сутності та суспільної функції мистецтва; конфлікту, характеру, правди в мистецтві; структури, композиції, просторово-часової організації художнього твору. У "фокус" естетичних проблем XVIII століття потрапляє опера - жанр, який надзвичайно своєрідно відповідає світобаченню та художнім запитам епохи.

Відомо, що композитор прагнув реформувати оперу - *seria*, не змінюючи принципів жанру. Саме тому вивчення історико-естетичного контексту дозволяє зрозуміти сутність його пошуків.

Матеріалом дисертації є клавіри опер Генделя "Тамерлан", "Ксеркс", лібрето опер "Агрипина", "Рінальдо", "Радаміст", "Оттон", "Юлій Цезар", "Пор", "Еціо", "Орланд", "Аріодант", "Дейдамія", речитативи і арії з інших опер композитора, а також твори його сучасників

- А. Скарлатті, С. Розі, М. Сарторіо, Л. Россі. Аспектом дослідження зумовлена необхідність вивчення трактатів філософів і музикантів епохи Просвітництва, зокрема, Д. Аддісона, А. Шефтсбері, Ж. Б. Дюбо, Г. В. Лейбніца, Й. Маттесона, Й. Шейбе, Й. Квантца, Г. Телемана, Ч. Берні.

Наукова новизна дисертації полягає, насамперед, в аспекті вивчення оперної творчості Генделя. Опері композитора вивчаються в контексті філософських та естетичних ідей епохи Просвітництва, що дає змогу визначити їх художню цінність і значення як для свого часу, так і для подальшого розвитку жанру. Висвітлення взаємодії між філософсько-естетичними ідеями епохи Просвітництва і музикою дає можливість спостерігати процес становлення світогляду епохи, а також конкретні засоби відзеркалення в музичному мистецтві ідей, які володіють суспільною думкою.

До наукового обігу запроваджуються матеріали, зібрані відомими зарубіжними дослідниками музики XVIII століття, зокрема, Б. Базельтом, К. Зассе, В. Зігмунд-Шульце, М. Рунке, В. Сераукі, З. Дерінгом, Р. Гербером, С. Штомпором.

Практичне значення роботи. Матеріали дисертації можуть бути використані в курсах історії зарубіжної музики, історії опери, оперної драматургії в консерваторіях, а також у курсі музичної літератури в музичних училищах.

На захист виносяться такі положення:

1. Естетика опери - *seria* першої половини XVIII століття відзеркалює найбільш суттєві світоглядні ідеї епохи, зокрема:

- рух, як зміна окремих завершених станів;
- час і необхідність його втілення у творах мистецтва.

2. Драматургія опери - *seria* з її низкою арій *Da capo* є найбільш довершеним втіленням уявлень про дискретність руху, а співставлення "речитатив - арія" такою моделлю художнього часу, яка "фокусує" взаємодію динаміки і статичності.

3. У лібрето опер Генделя втілюються найбільш важливі філософські та етичні ідеї просвітителів: служіння громадському обов'язку, рівність всіх перед законом, подружня вірність, стійкість перед випробуваннями.

4. Опері Генделя - виняткове явище музичного мистецтва, що дозволяє побачити процес пошуків форм і засобів втілення актуальних суспільних ідей свого часу в художніх творах.

Апробація дисертації. Матеріали дисертації обговорювалися на засіданні кафедри історії зарубіжної музики Національної музичної академії ім. П. І. Чайковського. Основні положення дисертації було висвітлено в опублікованих роботах і доповідях на наукових конференціях

Міжнародного товариства з вивчення XVIII століття в Інституті загальної історії АН СРСР, Інституті загальної історії РАН - "Пізнє Просвітництво" (жовтень, 1990 року, Москва), "Християнство і Просвітництво" (листопад 1991 року, Москва), "Публіцистика епохи Просвітництва" (листопад 1992 року, С-Петербург), "Культура Просвітництва і революції XVIII століття" (квітень, 1992 року, Москва).

Структура роботи. Дисертація складається зі вступу, чотирьох глав та заключення. Список літератури включає 151 позицію.

ЗМІСТ ДОСЛІДЖЕННЯ

У вступі обґрунтовуються актуальність, наукова новизна та практичне значення дисертаційного дослідження, визначаються його завдання, подається огляд літератури.

Опери Генделя сприймаються неоднаково вже протягом двох століть. Ч. Берні вважав їх "мовою мудрості і знання", що було найвищою оцінкою епохи Просвітництва. Г. Кречмар, Р. Роллан, віддаючи належне геніальності композитора, підкреслювали, що реформаторські задуми великого майстра знайшли своє втілення не в операх, а в ораторіях.

У другій половині XX століття інтерес до опер Генделя особливо зростає. Відбуваються генделівські оперні фестивалі у Німеччині (Геттінген, Галле), Англії, інших європейських країнах. Дослідницька, видавнича, виконавська діяльність Генделівського товариства в Галле, Міжнародної Генделівської Академії репрезентована визначними роботами, серед яких - фундаментальні дослідження Б. Базельта, В. Зігмунд-Шульце, Е. Г. Майєра, К. Зассе, В. Діна, видання щорічника статей, проведення наукових конференцій, постановка опер великого майстра.

Доробок російських та українських музикознавців значно менший. Серед невеликої кількості робіт монографії Р. Грубера, статті Бочарова, В. Демидова, Ю. Євдокимової, М. Черкашиної-Губаренко. Рідко виконуються й опери Генделя. Водночас не можна не помітити зростання інтересу виконавців і науковців до опер XVII - XVIII століть. Про це свідчать, зокрема, роботи Г. Куколь та О. Стахевича, виконані в останні роки. Тобто причина недостатньої дослідженості оперної творчості Генделя - не відсутність інтересу до творчості композитора і його епохи, а обмеженість матеріалів, якими можуть користуватися музиканти. Тому вбачається очевидною необхідність вивчення всіх жанрів творчості Генделя і, перш за все, опер, як найменш дослідженої галузі його спадщини; введення до наукового обігу матеріалів, які зібрані вченими інших країн.

У першій главі "ІДЕЙНІ ПОШУКИ ЕПОХИ ПРОСВІТНИЦТВА" розглядається ідейно-філософське тло, на якому розгорталася діяльність Генделя. Він творив на рубежі таких різних за своїм духовним змістом епох, як бароко і Просвітництво. Саме тому вивчення спадщини композитора з точки зору ідей, які володіли тоді суспільно-громадською думкою дає змогу побачити і напрям його творчих пошуків, і характер зв'язків зі своєю епохою. Аспект дослідження зумовив також необхідність розглянути філософські, естетичні, етичні ідеї просвітителів, а також засоби втілення їх у різних видах мистецтв.

Одним із найбільш дискусійних філософських понять стає у XVIII столітті категорія часу. Уявлення про змінюваність світу поступово охоплюють широке коло явищ. Вивчаються рух і розвиток історії. Особливим рухливим об'єктом стає внутрішній світ людини, її уявлення про щастя мають тепер цілком земний характер, характер звичайних людських пристрастей. У XVIII столітті час починає набувати осмислення. Поступово приходить розуміння того, що внутрішній світ людини також заслуговує на фіксацію.

У центр ідейних проблем епохи потрапляє опера, як жанр, який найбільше відповідав світоглядним і художнім запитам свого часу.

У другій главі "ІТАЛІЙСЬКА ОПЕРА ПОЧАТКУ XVIII СТОЛІТТЯ (ЛІБРЕТО, РЕЧИТАТИВ, АРІЯ)" досліджуються найбільш актуальні для оперного театру того часу проблеми: зміст лібрето, поетика речитативу та арії.

Перша половина XVIII століття - період формування нового музичного мислення, яке б адекватно втілювало нові суспільні та естетичні ідеї. З цієї точки зору найбільш цікаво відбувався процес розвитку опери. Саме опера стала на початку XVIII століття носієм антропоцентричної ліричної ідеї, яка була основою нового світогляду, а також етичних та естетичних поглядів епохи. Оперні дискусії вражають своєю гостротою, безпосередністю висловлювань і свідчать про надзвичайно високе значення жанру.

В Італії на початку XVIII століття оперний театр переважав над драматичним. Його відвідували найширші кола слухачів. Звідси - необхідність створювати для кожного театрального сезону велику кількість опер. Однак зростання кількості творів виявило найбільш уразливий принцип жанру - вимогу єдності таких різних за своїми внутрішніми законами видів мистецтв як музика, література, театр. За умов "тиражування" в першу чергу порушується єдність між дією і музикою, що призводить до втрати життєвої правдивості оперного спектаклю. Спроби подолати цей недолік роблять лібретисти.

У XVIII столітті лібрето були особливим літературним жанром. Оперні тексти видавалися, їх читали вдома, брали з собою до театру. Сучасні дослідження цієї проблеми дають можливість уявити напрям пошуків лібретистів початку XVIII століття і коло італійських вражень Генделя.

Першим оперним стилем, з яким Гендель познайомився в Італії, була венеціанська опера. Їй було притаманне розмаїття тематики. В оперному лібрето поєднувалися античність і середньовіччя, класичні ремінісценції і романтичні колізії. Значний вплив на формування венеціанської опери мала іспанська драма. Це помітили вже сучасники Генделя. Від іспанської традиції походять:

- довільне тлумачення історичних фактів;
- відсутність обов'язкових "трех едностей";
- наявність, окрім основного конфлікту, ще ряду конфліктів, які поступово виявляються і поступово розв'язуються;
- моралізування;
- поєднання в одному творі трагічного і комічного, фантастичного і реального.

Одна з найхарактерніших рис венеціанських лібрето - критичні натяки на свою епоху. З опер венеціанців починається актуальна до сьогодення проблема віддзеркалення сучасності в оперному мистецтві.

Перша італійська опера Генделя "Агрипина" написана у 1709 році для Венеції. Вона принесла молодому композитору триумфальний успіх. Автором лібрето був венеціанський віце-король Вінченцо Гримані. Відомий своїми дипломатичними і політичними здібностями, він викликав страх критикою неладів при папському дворі. Гострокритичним було й лібрето опери "Агрипина". Історичні персонажі нагадують дійсні події римського світу з його інтригами, фаворитизмом, прагненням влади і відсутністю будь-якої моралі. Наслідуючи традиції венеціанської опери, лібретист вводить до тексту комедійні ситуації. Біографи Генделя одностайні у високій оцінці опери "Агрипина". Сам композитор неодноразово використовував музичний матеріал цієї опери в інших творах.

Венеціанські лібрето використані також у лондонських операх Генделя "Сілла" (лібрето Д. Фрескі), "Тамерлан" (лібрето А. Піовене), "Юлій Цезар" (лібрето Дж. Буссані), "Ксеркс" (лібрето Н. Мінато).

У неаполітанській школі відбувалася еволюція лібретистики, пов'язана як зі світоглядними змінами початку століття, так і з подальшим розвитком в опері суто музичних особливостей.

Неаполітанські композитори прагнули сформувати струнку музичну композицію, яка б ґрунтувалась не тільки на драматичній, а й на музичній логіці розвитку і могла б втілити різноманітний емоційний зміст сюжету.

Однак органічна єдність слова, музики і драми досягається лише в кращих зразках жанру. Просвітницька критика формулює завдання драматургічної реформи оперного спектаклю, необхідність якої відчували вже венеціанці. Так, венеціанський історик і критик А. Дзено прагнув втілити в оперному лібрето канони французького класицизму, а також надати оперним героям шляхетності характерів.

Реформа, що її розпочав А. Дзено, була продовжена П. Метастазіо, "кращим і чи не єдиним ліричним поетом" (Ч. Берні). П. Метастазіо має виняткове обдарування створювати тексти, які "викликали" музику (К. Неф). Його тексти Гендель використовує в операх "Сірой", "Пор", "Еціо".

На початку XVIII століття молодий Гендель міг спостерігати такий момент розвитку оперної лібретистики, в якому поєднувалися риси бароко і Просвітництва. Оновлення опери довело значні художні можливості жанру. Саме тому опера привернула увагу композитора.

Цілком імовірно, що під час перебування в Італії Гендель познайомився з різними оперними школами. Він опанував найважливіші композиційні структури опери - речитатив і арію. Правила створення речитативів були досить складними. Обумовлювалося музичне втілення розділових знаків (крапка, кома, крапка з комою, знаки оклику і питання); окремі музичні засоби існували для мови звичайної і високої, розповідної і схвильованої. В межах діалогу треба було показати різницю характерів, соціального стану та емоційного настрою героїв.

Нормальною декламаційною одиницею речитативу була восьма. Особливі слова чи фрази тексту нотувалися чвертями та шістнадцятими. Мелодія складалася з нешироких ходів, репетиції та стрибки мали обумовлюватися змістом слова за законами музичної риторики.

Італійський речитатив не мав закріплених наголосів. Ритм варіювався протягом такту, щоб правильно декламувався текст. Цим італійський речитатив суттєво відрізнявся від французького, де композитори дотримувалися силабічної системи.

Гармонія у речитативі не повинна була мати самостійного значення. Проте вона відповідала змісту слів і граматичним особливостям тексту.

Еволюція речитативу йшла від вокалізування, що підпорядковувалося законам риторики, до формування структур із суто музичним синтаксисом, в яких втілювалися різноманітні емоційні стани.

Надзвичайно цікавою є італійська традиція виконання речитативів. Й. Шейбе та Й. Маттесон пишуть, що речитатив завжди записувався у розмірі 4/4. Проте виконавець сам варіював темп та інтонацію, виходячи зі змісту слів. Схвильовані речитативні сцени виконувалися швидко, сумні - повільно.

Ще один важливий момент, який має велике значення у драматургічному зв'язку речитативу і арії. Це - виконання каденцій речитативів. За моцартівською традицією, речитатив завершується після закінчення вокальної партії домінантовим або тонічним акордом (так звана "післяударна каденція"). За часів же Генделя заключний акорд виконувався на останню, чи навіть на передостанню ноту вокальної партії. Англійський вчений В. Дін нагадує про ці правила у зв'язку з постановкою генделівських опер на сучасній сцені.

Не менш цікавим був шлях розвитку арії. Різноманітні за формою та жанровими витоками тематизму структури, згодом змінила арія *Da caro*. Однак цей факт варто розглядати не з позицій ХІХ століття, коли впадає в очі лише одноманітність побудови, а як завершення процесу кристалізації форми, яка діалектично поєднує в собі динаміку і статику. Арія *Da caro* була зразком мистецького засвоєння часу як руху і розвитку, вона відповідала притаманним століттю засобам втілення образу.

Італія стала для Генделя школою професійної майстерності. Він опанував найважливіші оперні форми і, головне, повірив у великі можливості жанру, що й визначило напрям його діяльності майже на тридцятирічний період.

У третій главі "ЛОНДОНСЬКІ ОПЕРИ ГЕНДЕЛЯ" два параграфи. У першому параграфі аналізуються просвітницькі ідеї в сюжетах генделівських опер. Відомо, що композитор ретельно переробляв оперні тексти, підкреслюючи такі моменти, які б сприяли найбільш правдивому втіленню емоційних станів героїв, логічності і мотивованості драматургічної лінії, сучасності змісту.

В Англії Гендель був змушений вирішувати вельми серйозну проблему композиції оперного твору, враховуючи особливості англійської культурної традиції. В англійському театральному житті 20-40 років ХVІІІ століття опери Генделя були чи не єдиними творами, які продовжували традиції високої трагедії. Здавалося, що дух сучасності не торкнувся традиційних оперних канонів. Однак це лише на перший погляд. Експериментування починається вже з сюжету. Гендель використовує найрізноманітніші літературні джерела. В його операх знаходимо ремінісценції лицарсько-пасторального роману і поеми епохи Відродження, роману і трагедії часів бароко і класицизму. Нерідко він звертається до повчальних моментів історії. Однак важливим є не тільки широке коло джерел оперних лібрето Генделя, але й їх інтерпретація. Оперний сюжет для Генделя був приводом для глибокого осмислення моральних проблем громадського обов'язку, честі, подружньої вірності. Моральні питання втілюються композитором з позицій нової етики ХVІІІ століття, в основі якої - щастя особистості. Від класицизму композитор наслідує героїку,

високий стиль, композицію, від просвітницької естетики походять індивідуалізація характерів, тонкий психологізм, боротьба за справедливість проти феодальної сваволі. (Щоправда, Гендель найчастіше звертається до більш звичного для нього освіченого абсолютизму). У традиційному оперному сюжеті Гендель прагне дати нову за своєю сутністю психологічну характеристику героїв. В його операх з'являється внутрішня тема - людська особистість. Цікаво, що Гендель підкреслює саме моральну стійкість своїх героїв, а не служіння державі і короні. Це новий акцент, обумовлений етикою Просвітництва.

Велике значення для Генделя має політична актуальність сюжету. В традиціях Просвітництва він підкреслює триумф нового, надію на майбутнє. Найвищий критерій духовних цінностей епохи Просвітництва - Розум - постає в операх Генделя як здатність героїв усвідомлювати і аналізувати свої почуття і вчинки в найскладніших ситуаціях. Дотримуючись традицій класицистського театру, композитор знаходиться в річизі ідей нового часу.

У другому параграфі аналізується музична мова Генделя. Прагнення до природності, правильності, пропорційності - основа музичного мислення композитора. Тільки усвідомивши цей принцип генделівського оперного мистецтва, можна оцінити індивідуалізацію музичних характеристик його героїв. В мелодії, гармонії, ритмі відчуваються характерні риси оперної мови його епохи: типові афекти, картинність, риторичні фігури. Разом з тим для кожного з героїв Гендель знаходить індивідуальні нюанси, які дають змогу запам'ятати і пізнати серед численних героїнь Джиневру (опера "Аріодант") у момент винесення їй смертного вироку, Фувльвію (опера "Еціо"), яка чекає на вирішення своєї долі. Ці арії схожі за своїм драматургічним положенням (драма наближається до розв'язання), і, разом з тим, відрізняються за психологічною ситуацією: доля Джиневри вже вирішена, вона вислухала смертний вирок і прагне лише зберігти спокій і гідність. Сцена Фувльвії - процес, роздуми над своєю долею. Гендель досконало володіє методами втілення як "статичних" емоцій, так і засобами, які відтворюють рух, плинність душевних станів.

З точки зору втілення динаміки і статички в межах *Da capo* надзвичайно цікавими є арії, в яких тричастинність поєднується з концертною формою. Це арії Арміди (опера "Рінальдо", II, 10, № 28) та арія Мелісси (опера "Амадіджі", I, 4, № 5). Надзвичайно виразні засоби знаходить Гендель для втілення скорботи. Це відома арія Радаміста (однойменна опера, II, 2, № 13), яку високо цінували сучасники композитора. В багатьох оперних сценах відчуваються риси майбутньої мови віденських класиків. Найчастіше це "арії радості". В арії Адмета

(однойменна опера, I, 6, № 9) помітні риси сонатності (наявність кількох тем, характерний тональний план).

Таким чином, структура *Da capo* не тільки не заважала Генделю створювати витончені, глибоко індивідуальні музичні характеристики, а навпаки, сприймалася ним як найбільш довершена композиційна форма виняткової варіабельності.

У четвертій главі "ТАМЕРЛАН", "КСЕРКС" аналізується драматургія цих опер.

Вивчаючи оперну музику Генделя, правомірно ставити питання не тільки про "типи афектів", але й про втілення в музиці основних етичних категорій: добра і зла та їх взаємодії з категорією прекрасного. Ці поняття у зв'язку з категорією часу допомагають зрозуміти прийоми динамізації традиційної тричастинності, проаналізувати процесуальність сцен, актів, опери в цілому.

Засіб "заповнення" часу, завжди неповторний, є одним з критеріїв, який дає змогу не тільки порівнювати оперні лібрето, але й помічати зміни в інтерпретації міфологічних та історичних сюжетів у зв'язку з новими уявленнями про час.

З цієї точки зору розглядається художній час опери "Тамерлан". Цю оперу Гендель вважав однією з кращих своїх опер. Текст опери створив постійний лібретист Генделя Н. Хейм за трагедією Н. Падона та лібрето А. Піовене.

За законами класицистської драми опера Генделя має зав'язку конфлікту (Баязет відмовляється прийняти волю як дар переможця переможеному), його розвиток (Тамерлан бажає одружитися з Астерією), кульмінацію (Баязет вважає, що донька його зрадила) і розв'язку (смерть Баязета). Дія відбувається у сценічному часі, в якому зупинки чергуються з моментами стрімкого розвитку, що обумовлено наявністю кількох варіантів поєднання арії і речитативу:

- в речитативі переважає одна емоція, яка знаходить своє продовження і завершення в арії;
- в речитативі втілено кілька емоційних станів, в арії - тільки домінуючий;
- речитатив і арія емоційно контрастують.

Однак, крім "зовнішнього" шару художнього часу в опері є особливий "внутрішній" психологічний час - час емоцій, з власною драматургією, яка не завжди співпадає з драматургією сюжетною.

Наявність внутрішнього психологічного часу доводиться за допомогою таблиці афектів, що її склав Д. Флегель на підставі трактатів XVIII століття.

Таблиця Д. Флегеля нараховує близько двох десятків афектів, серед яких любов, ненависть, радість, гнів, сум, страх, відчай та інші. Аналіз оперних арій за допомогою цієї таблиці дає змогу помітити виняткову майстерність композитора у створенні індивідуальних музичних характеристик. Разом з тим індивідуальність проявляється в межах естетичних норм епохи. Послідовність змін емоційних станів, співвідносність подій, семантика інтонацій, інтонаційні формули афекту - підпорядковуються драматургічній логіці і часовій моделі опери-*seria*, в якій чергуються арії (статика) і речитативи (динаміка).

Таблиця афектів доводить, що дія в опері "Тамерлан" розвивається, образно кажучи, від "темряви до світла", тобто від негативних емоцій до позитивних. Однак, крім наскрізної драматургічної лінії, емоції логічно ґрунтуються в межах дій. Так, перша дія - експозиція образів. Кожен з героїв має по дві арії, в яких окреслюється його емоційна сфера. Тамерлан радіє з одержаної перемоги, Астерія сумує, переживаючи поразку, Андронік розгублено вагається, Баязет прагне до опору, хоча б морального. У другій дії відбуваються процеси як загострення конфліктів, так і їх часткового розв'язання. Третя ж дія - нова хвиля напруження, яка призводить до трагічної розв'язки головного конфлікту. В цій дії особливо помітний "подвійний" відрахунок часу. Подій, про які розповідається у розгорнутих речитативах, відбувається багато. В аріях концентруються лише кульмінаційні емоційні стани, що рухають дію. Особливо цікавим є фінал опери. Композитор втілює вже не завершені відокремлені емоції, а рух, поступове зростання пристрастей, які несподівано перериваються смертю Баязета.

По-іншому організується музичний час в опері "Ксеркс". Б. Базельт вважає, що ця опера Генделя написана за традиціями XVII століття. І дійсно, сюжет опери, в якому поєднуються героїка і комедія, а ліричні сцени чергуються з драматичними, нагадує венеціанські опери XVII століття. Однак особливості драматургії найчіткіше вимальовуються при аналізі твору з точки зору часу.

Перш за все привертає увагу політемпоральність сцен. Практично в кожній поєднуються кілька "часових ритмів", що віддзеркалюють різні психологічні стани персонажів.

Індивідуальний темпоритм має і кожний з героїв. Ксеркс, як це личить володарю, поважний і статечний. З дев'яти його арій лише дві - швидкі. Спокій і гідність притаманні Ромільді і Арзамену. Амастріс, навпаки, поричавста і збуджена.

Темпоритм персонажів визначає і часові особистості розгортання дії. Перший акт розвивається від спокійного споглядання до душевної схвильованості. Другий - побудовано на чергуванні роздумів та

імпульсивних поривань. Починаючи з третього акту, дія розгортається переважно у речитативах, що робить її стрімкою і наближає до реального часу.

"Ксеркс" - одна з останніх опер Генделя - репрезентує напрям пошуків композитора у сфері психологічної правди характерів та органічності сценічної дії, що відповідало принципам естетики XVIII століття. У своїх пошуках Гендель не поставив крапку. У кожній зі своїх сорока двох опер проблему життєвої правди він вирішує по-різному. В операх Генделя зафіксовано процес пошуків форм і засобів втілення в музиці душевного життя людини, який завершився почасти в його ораторіях, почасти - в оперному мистецтві наступних епох.

У заключенні робиться висновок про те, що опери Генделя містять в собі невичерпний матеріал для дослідження. В аспекті ідей європейського Просвітництва помітні цікаві особливості творчості великого майстра, а саме:

- в сюжетах його опер віддзеркалювалися актуальні філософські, естетичні та етичні ідеї епохи;

- в драматургії опер знаходили музичне втілення ідеї руху та розвитку, в тому числі - зміна емоційних станів;

- музична мова Генделя (мелодика, гармонія) багато в чому визначала мову композиторів наступних епох.

Після вивчення оперної творчості Генделя змінюється, по-перше, уявлення про оперу-*seria*; по-друге, про художнє та історичне значення опер Генделя.

Музична мова Генделя, а також концепція часу його опер свідчать про те, що оперна творчість композитора знаходилася у річищі ідей раннього Просвітництва і є значним внеском в культуру як цієї епохи, так і історії культури взагалі.

За темою дисертації опубліковані такі роботи:

1. Категория времени в эстетике эпохи Просвещения. - Житомир, 1984. - 13 с. Деп. в НИО Информкультура Гос. б-ки СССР им. В. И. Ленина 17. 01. 85; № 871.
2. Вопросы оперной драматургии Генделя в связи с мировоззрением и эстетикой эпохи Просвещения. - Житомир, 1985. - 90 с. - Деп. в НИО Информкультура Гос. б-ки СССР им. В. И. Ленина 03. 04. 85; № 923.
3. Лондонские оперы Генделя как отражение общественно-политических идей его времени // Публицистика эпохи Просвещения: Тезисы докладов и сообщений 1-й Международной конференции. - СПб., 1992. - С. 31-33.

ЛНБ ім. В. Стефаника
АН України

КОПОТЬ ИРИНА. ОПЕРНОЕ ТВОРЧЕСТВО ГЕНДЕЛЯ В КОНТЕКСТЕ ИДЕЙ ЕВРОПЕЙСКОГО ПРОСВЕЩЕНИЯ.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата искусствоведения по специальности 17.00.03 - Музыкальное искусство. Национальная музыкальная академия Украины им. П. И. Чайковского. Киев, 1996.

Опера - один из главных жанров творчества Генделя. Однако оперные произведения композитора недостаточно изучены украинскими и русскими музыковедами. Данное исследование расширяет представление об оперной музыке Генделя и предлагает новый взгляд на его оперное творчество. Аспект исследования - эстетика эпохи Просвещения - позволяет увидеть новаторство композитора в области оперной драматургии и музыкального языка.

Традиции итальянской оперы-seria анализируются в контексте философских, эстетических, этических идей эпохи Просвещения, в частности - отражение идеалов просветителей в оперных либретто. Правила написания речитативов, арий, драматургия опер "Тамерлан" и "Ксеркс" исследуются в связи со спецификой воплощения эмоциональных состояний. В качестве одного из "инструментов" исследования используется категория времени, которая имела большое значение в эпоху Просвещения.

KOPOT IRINA. THE OPERA WORKS BY G. F. HANDEL IN THE CONTEXT OF THE IDEAS OF THE EUROPEAN ENLIGHTENMENT

This thesis is for a candidate's art criticism degree on speciality 17.00.03 - musical art. The National Musical Academy of Ukraine named after P. Tchaikovsky. Kyiv, 1996.

The opera is one of the main genres in the works by Handel. Yet, the opera works Handel have not been studied sufficiently by Ukrainian and Russian musical experts. This research extends our notion about opera music by Handel and proposes a new interpretation of Handel's opera works. The proposed aspect of the research is the aesthetic views of the Enlightenment. It may help to see the composer's innovations in the field of the opera drama and in the musical language.

The tradition of the Italian opera seria is being analysed in the context of the philosophical, aesthetical, ethical ideas of the age of the Enlightenment, especially, as a reflection of the ideals of the enlighteners in the opera librettos. The rules of writing of the recitatives, aries, drama composition of the operas "Tamerlano", "Serse" are being investigated together with the specific expression of the emotional states. The category of time, which had a great significance in the age of the Enlightenment, is applied in the work as one of the methods of the research.

Ключові слова: опера, Італія, речитатив, арія, лібретто, час, драматургія, Просвітництво.

КОЛОТ ІВІНА ОПЕРНОГО ТВОРЧЕСТВА ГЕНДЕЛЯ В
КОНТЕКСТІ ІДЕЙ ЄВРОПЕЙСЬКОГО ПРОСВІТЦІЗМУ

Дисертація на соціальні науки ступеня кандидата
наступована в спеціальності 17.00.03 - Мистецтва
Національна музична академія України ім. П. Н. Чайковського
Київ, 1996.

Опера - один із головних жанрів творчості Генделя. Однак
опера досліджена композитора вельми незначительно науковими українськими
і російськими музикознавцями. Дане дослідження присвячене
представленню оперної музики Генделя в українській культурі, а саме
до опера творчості Ганселя в контексті європейського просвітництва.
Прогнозується, що дослідження Ганселя в українській культурі
опера драматургів і музикантів Ганселя в контексті
української оперної драматургії досліджується в контексті
європейського просвітництва, а саме в контексті української
культури - української оперної драматургії в українській культурі.
Гансель найбільш повно досліджений в українській культурі.
Гансель найбільш повно досліджений в українській культурі.
Гансель найбільш повно досліджений в українській культурі.
Гансель найбільш повно досліджений в українській культурі.
Гансель найбільш повно досліджений в українській культурі.
Гансель найбільш повно досліджений в українській культурі.

КОЛОТ ІВІНА ОПЕРНОГО ТВОРЧЕСТВА ГЕНДЕЛЯ В
КОНТЕКСТІ ІДЕЙ ЄВРОПЕЙСЬКОГО ПРОСВІТЦІЗМУ

This thesis is for a candidate's degree in the field of
17.00.03 - music and the National Music Academy of Ukraine named
after P. Tchaikovsky, Kyiv, 1996.
The opera is one of the main genres in the works by Handel, and
opera works Handel have not been studied sufficiently by Ukrainian and
Russian musical experts. This research extends our notion about opera music
by Handel and proposes a new interpretation of Handel's opera works. The
proposed aspect of the research is the aesthetic views of the Enlightenment. It
may help to see the composer's involvement in the field of the opera drama
and in the musical language.

The tradition of the Italian opera seria is being analyzed in the
context of the philosophical, aesthetic, ethical ideas of the age of the
Enlightenment, especially as a reflection of the ideas of the enlighteners in
the opera libretto. The rules of writing of the recitatives and arias
composition of the opera "L'Alcina" are being investigated
together with

Набрано і зверстано в комп'ютерному центрі КП "Журфонд".
262014, Житомир-14, майдан Рад, 12, оф. 361.
Оригінал-макети підписано до друку 12.03.1996.
Обсяг 1. друк. аркуш. Формат 60x84/16. Т. 100. Зам № 48.
Надруковано офсетним способом з готових оригінал-макетів в:
ОП. "Житомирська обласна друкарня". Безплатно. Зам. № 0222.
262014, Житомир-14, вул. Мала Бердичівська, 17.

451599

Ав 34.435

М И С Т

КОПИЯ КНИЖКА СТИ
КОНТРАСТЕ НАМИ СЕРБИЙСКИХ
Амстердам, 1990

Книжка - одна из немногих в мире, посвященная опере
впервые рассмотрены возможности музыкального искусства
в развитии музыкальной культуры. Данное исследование
представляет собой историю развития оперы в Европе
его развитие в Европе. Данное исследование является
Прологом - посвящен вопросам культуры, искусства и
оперной драматургии и музыкального языка.

Труднее всего понять оперу - это искусство, в котором
философия, эстетика, музыка, язык и искусство
в единстве - образуют единую структуру и целостность.
Примеры написаны, разработаны, арий, оперы, оперы
"Кларк" исследуются в свете их исторического, эстетического
и социального значения. В книге даны примеры "оперной драмы"
и музыкального языка, как искусство, которое имеет большое
значение в культуре Европы.

КОПИЯ КНИЖКА THE OPERA WORKS BY G. H. HANDEL IN THE
CONTEXT OF THE IDEAS OF THE EUROPEAN ENLIGHTENMENT

This book is the candidate's art thesis degree in speciality
17.00.02 - musical art. The National Musical Academy of Ukraine named
after P. Tchaikovsky, Kyiv, 1990.

The opera works of the main genre in the works of Handel, yet, the
opera works Handel have not been studied sufficiently by Russian and
Ukrainian musicologists. The research article on Handel's opera music
by Handel, and proposed a new interpretation of Handel's opera works. The
proposed aspect of the research is the aesthetic views of the Enlightenment. It
may help to see the composer's motivations in the light of the opera drama
and in the musical language.

The tradition of the Italian opera seria is being analyzed in the
context of the philosophical, aesthetic, ethical ideas of the age of the
Enlightenment, especially as a reflection of the ideas of the enlightenment in
the opera libretto. The rules of writing of the recitative, aria, cello
composition of the operas "Tamerlano", "Seme" are being investigated
together with the category of time, which had a great influence on the
Enlightenment, is applied to the work of Handel.

1990

ИЗДАТЕЛЬСТВО

М И С Т